

E 232/19

TISZA ÉS A DEBRECENI EGYETEM

ÍRTA: VERZÁR FRIGYES

IZ ÉVE, hogy a rajtunk végigseprő vihar kidöntötte hazánk legerősebb tölgyét : Tisza Istvánt. Nevének és ideáljainak letéteményese, a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem, e kötettel kíván szolgálni hőse emlékének.

Tisza István neve a debreceni egyetem alapításának aktái közt hivatalosan sehol sem szerepel. A köztudatban mégis az él, hogy neki volt leglényegesebb része egyetemünk létrejöttében.

Midőn 1914 őszén, egyetemünk megalakulásának idején az első rektor táviratilag üdvözlí, 1914 október 2-án, röviden és szerényen ezt feleli : „Nagyságos Rektor Úr! Fogadja és tolmácsolja, kérem, szíves megemlékezésükért hálás köszönetemet. Boldog vagyok, hogy a debreceni egyetem életrekeltésének nagy művében némi részt vehettem.“

Pedig e szerénysége megett, amely teljesen háttérbe állítja saját személyét, kétségtelenül döntő befolyása áll. Azonban, amit erről tudunk, nagyon kevés.

Én magam nem éltem át az egyetem keletkezésének korát. Azoktól, akik részt vettek ezen idők küzdelmeiben, a következőket tudtam meg :

Már 1880-ban kimondta egy legfelsőbb királyi elhatározás, hogy egy harmadik egyetem felállítása szükséges. Mindamellett csak az 1900-as évek közepén kezdődik erősebben az új egyetemért való agitáció. Nemes versenyre kelnek az ország városai. Először az 1911-ik évi költségvetésben szerepel „az egyetemek szaporításának előkészítési költségeire 50,000 korona“ (a budapesti m. kir. egyetem keretében, a rendkívüli kiadások fejezetében, mint az átmeneti kiadások 12-ik tétele). Ez a következő években 20,000 koronára csökkent. Az 1912-ik költségvetésben a „Harmadik egyetem felállítása“ címen kétmillió korona vétetett fel. Az 1913-iki költségvetésben pedig ehelyett már a „Debreceni és pozsonyi m. kir. tudományegyetemek“ című tételt találjuk.

Ezen száraz költségvetési tételek mögött nagyon hosszú tárgyalások rejtőznek. 1911-ben kapcsolódik ezekbe aktívan Tisza István. Zichy János gróf kultuszminiszter elnöklete alatt, Balogh Jenő államtitkársága idején, 1911 szeptember 14-én volt az a bizalmas értekezlet, amelyen Tisza közvetlenül gróf Zichy János megnyitó szavai után — ahogy azt Balogh Jenőtől tudjuk —, a következőket mondotta: *„Életem egyik legnagyobb eredményének tekinteném, ha Debrecenben, ahol fiatalkori tanulmányaimat végeztem, egyetem állíttatnék fel.“* Az ülésről való feljegyzések szerint kétszer is felszólalt. Hangoztatta a debreceni egyetem felállításának nagy kulturális és politikai jelentőségét, főleg tekintettel azon idők politikai küzdelmeire és külön hangsúlyozta, hogy a 350 éves mult is a debreceni főiskola mellett szól. Tiszának fent szószerint idézett kijelentése súlyával bizonyítja, hogy mennyire benső kívánsága volt az új egyetemnek Debrecenben való elhelyezése. Ezért kétségtelen az is, hogy teljes erejét a kérdés megvalósulásának szolgálatába helyezte. De másrészt az is bizonyos, hogy ilyen határozottan nyilvánított kívánságát a kormánynak is honorálnia kellett. Tisza István ekkor a képviselőház elnöke és a dunántúli egyházkerület főgondnoka volt. Mindkét állásában hatalmas politikai súlyt jelentett.

A miniszteriumban való ülés előtt már hónapok óta folytak hosszas tárgyalások a tiszántúli református egyházkerületben az egyetem létesítéséről, különösen arról, hogy maga az egyházkerület, vagy az állam építse-e fel a debreceni egyetemet. Tisza ellenezte, gróf Degenfeld egyházkerületi főgondnok eredeti gondolatával szemben, a felekezeti egyetemet. Lehetetlennek tartotta, hogy az egyházkerület elegendő anyagi erővel rendelkezék ahhoz, hogy megfelelő nivójú orvosi és természet-tudományi intézeteket tarthasson fenn. Végül is az állami egyetemben egyeztek meg. Erre vonatkozik az a fontos levél, amelyet Tisza 1911 február 23-án intézett Schmidt Henrikhez, fia volt nevelőjéhez, akkor a kollégium tanárához, amelyből a következő részlet publikáltatott: *„17-én kelt sorai kapcsán örömmel tudatom, hogy a debreceni egyetem dolgában megtartott értekezlet teljesen kielégítő eredménnyel végződött. Egyházkerületi elnökségünk megállapodott a kultuszminiszterrel az egész vonalon és benső nagy örömmel fejezhetem ki azt a biztos reménységet, hogy a debreceni egyetem, mint teljesen elsőrangú állami intézmény fog megszületni anélkül, hogy református jellegét s a kollégiumhoz fűződő történelmi tradíciókat elvesztené.“*¹

Ez a levél kétségtelenül ma egyik legfőbb dokumentumunk arra, hogy Tisza mennyire közreműködött az egyetem elő-

¹ Schmidt Henrik: Tisza István boldog évei. 1923. Studium. 84. oldal.

készítésében, bár itt is másokra hárítja át a tárgyalás érdemét. Ebben a fogalmazásban már megvan az, hogy állami egyetem készül, de az is, hogy református jellege a hittudományi kar útján megmarad, úgy, ahogy az később tényleg megvalósult. Ezeknek az 1911-iki téli egyházkerületi tárgyalásoknak és megegyezéseknek eredményeként tiszteleg 1911 október 28-án egy küldöttség gróf Khuen-Héderváry miniszterelnöknél és Zichy János kultuszminiszternél, hogy véglegesítsék az előzetes megállapodásokat. Gróf Tisza István is csatlakozott a küldöttséghez és élénk figyelemmel kísérte a megbeszéléseket.¹ A küldöttség távozása után pedig együttmaradt a miniszterekkel. Kétségtelenül ekkor dőlt el végleg, hogy az egyik új egyetem Debrecené lesz. Röviddel rá Khuen-Héderváry és Zichy a törvényjavaslatot a minisztertanácsban elfogadtatják és ezt a határozatot november 4-én már közlik is az illetékes debrecenieikkel.

Mint a képviselőház elnöke, Tisza ekkor abba a helyzetbe került, hogy közvetlenül is befolyhatott a terv megvalósulásába. 1912-ben a nagy politikai zavarok és a június 4-én kitört országos sztrájk után, az első törvényjavaslat, amelyet mint elnök letárgyalat, az új egyetemek felállítása.

Közben a tiszántúli egyházkerület foglalkozik a kollégium átszervezésének feltételeivel. A három fakultásos főiskola a maga egészében átalakul egyetemmé és az államnak így csak orvosi fakultást kellett felállítania. 1913 májusában, az egyházkerületi közgyűlés előtt, kollégiumi igazgató-tanácsi ülés van, ahol az átadás módozatait tárgyalják. Tisza váratlanul és anélkül, hogy tagja lett volna az igazgatótanácsnak, megjelenik az ülésen. Feszült figyelemmel, sőt idegesen hallgatja végig a tárgyalást és a döntés után melegen gratulál az elnöklő Degenfeld grófnak a megoldási módozatokhoz, mert azokban a siker biztosítékát látja.

Azáltal, hogy a kollégium három, majdnem teljes fakultást átadott, lehetségessé vált, hogy az egyetem már az 1914–15-ki tanévben megnyíljk. Gróf Tisza István ekkor már miniszterelnök és Jankovich Béla a kultuszminisztere. Tudunk arról, hogy 1914 január hó 19-én Tisza részletesen és hosszasan tárgyalta a kultuszminiszterrel. A következő napon Jankovich kultuszminiszternél az egyházkerület és Debrecen képviselőinek részvételével tanácskozás folyt arról, hogy a három fakultásos egyetemet már 1914 őszén nyissák-e meg. A miniszter, az egyetemi ügyosztály halasztó indítványa ellenére, amely a megnyitást csak az új központi épület felépítése utánra ajánlotta, alkalmasint az előtte való esti, Tiszától kapott információk alapján, mégis az 1914 őszi megnyitás mellett

¹ Szentpéteri Kun Béla prof. közlése.

döntött. Ezzel a debreceni egyetem megalakulása visszavonhatatlan tényné vált. Ennek jelentőségét a későbbi évek igazolták.

Miniszterelnöksége idején, 1914 áprilisában indul meg az orvosi fakultás építkezése. A háború kitörése után a pénzügyminiszter ismételten be akarja szüntetni az építkezést, ahogy minden más állami építkezést is beszüntettek. A minisztertanácsban Tisza személyes befolyásával érte el, hogy az orvosi fakultás építését nem hagyják abba és az épületeket 1917-ig még tető alá hozzák.

A debreceni egyetem keletkezésében tehát Tiszának úgy az előkészítő munkában, mint a törvény megszavaztatásában, majd az 1914-iki megnyitásnál és az építkezések tekintetében is döntő szerep jutott. Érdeklődése nemzeti, egyházi és politikai szempontokon kívül, abban a ragaszkodásában leli magyarázatát, amellyel a debreceni főiskolán csüngött. A debreceni kollégiumban végezte a középiskolát. Beöthy Zsolt, az első Tisza emlékbeszédben, halála első évfordulóján, Tisza egész tanulmányi pályáját jellegzetesen vázolta ezzel a mondattal:¹ „*Debrecenből német egyetemre indult.*“ Nevelésének e két faktora nyomta rá bélyegét egész képzettségére: a puritán egyszerűség, a mély hazafiasság és valláserkölcsei gondolkodás innen, a német „pihenést nem ismerő munkaösztön, lelki ismeretesség, kötelességérzet, kérlelhetetlen szigor“ pedig onnan származik.

Nagy intézmények névadójuk nevét azért viselik, mert mint politikus, uralkodó, vagy adományozó maradandó erkölcsi, vagy anyagi áldozatokat hozott létesítésükért. A mi egyetemünk Tisza István nevét azonban nemcsak ezért írta fel kapujára, hanem az programmot és ideált is jelent számunkra. 1921 január 28-án egyetemünk tanácsa a jogi kar indítványára és a négy kar egyhangú határozatára kimondja, hogy „egyetemünk az egyetem létrejötté körül annyi érdemeket szerzett nagy férfiúnak, a magyar nemzeti eszméért vértanúhalált halt gróf Tisza István nevére neveztesse el“. 1921. évi április 11-én a kormányzó erre az engedélyt megadja és június hó 5-én a névavató közgyűlést is megtartottuk.

Már 1920 óta Tisza emlékére évente gyászünnepelet rendez egyetemünk; 1924 óta Tisza István születésnapján, április 22-én.

Az előadásra siető ifjúságunkat is Tisza István szobra fogadja. Mint kultuszminiszterünk ajándéka, 1926 okt. 17-én lepleztetett le. Az ő emlékét szolgálja az a gyűjtemény is, amely számos eredeti levelével, fényképével féltve őrzött kincse egyetemünknek.

¹ Beöthy Zsolt : Tisza István. Magyar Könyvtár. 8. oldal.

Tisza István meghozta a legnagyobb áldozatot, amit ember adhat. De a tíz év távlata még nem elég és archivumokból és magántulajdonból még nem kerültek felszínre mindazok az adatok, amelyek egy történelmileg objektív életrajz megírásához szükségesek. Emlékének kívántunk ezért áldozni e tanulmányokkal, amelyek részben dokumentumok azok részéről, akik vele együtt éltek, dolgoztak, munkájába helyenként betekintheztek, részben analízisei oly sok irányú munkásságának és jellemének. Segítsenek ezek az ívek is e nagy ember szellemében való elmélyedésben.

DEPARTMENT OF THE ARMY
Lett. 8.01
1955